

Олена Козинець, Анжеліка Толкач, Світлана Веремієнко
ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ІДЕЇ ЛЕГІТИМНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У
ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІЙ ТРАДИЦІЇ

Olena Kozynets, Anzhelika Tolkach, Svitlana Veremiyenko
HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE IDEA OF THE LEGITIMACY OF
THE STATE POWER IN THE STATE-LEGAL TRADITION

Досліджено історію виникнення та розвитку ідеї легітимності державної влади у політико-правовій думці. На основі аналізу державно-правових вчень представників різних епох встановлено, що питання легітимності (законності, справедливості) державної влади виникло в античні часи, коли було визначено ряд характерних ознак публічної влади, які притаманні сучасному поняттю легітимності. У подальшому ідея легітимності була розвинута у працях мислителів Середньовіччя і Нового часу.

Ключові слова: легітимність; закон; влада; держава; політико-правові вчення.

The history of the emergence and development of the idea of the legitimacy of state power in political and legal thought is researched. On the basis of the analysis of state-legal doctrines of representatives of different epochs, it was established that the question of legitimacy (legality, justice) of state power arose in ancient times, when a number of signs of public power, which are inherent in the modern notion of legitimacy, were identified. Subsequently, the idea of legitimacy was developed in the works of thinkers of the Middle Ages and the New Age.

Key words: legitimacy; law; power; state; political and legal doctrines.

Питання легітимності державної влади є одним із важливих як в історії, так і в сучасності. Але перш ніж досліджувати виникнення та розвиток цього поняття у політико-правовій думці, потрібно з'ясувати етимологію самого поняття.

Так, легітимність (лат. *legitimus* – законний, правомірний) – політико-правове поняття, що означає позитивне відношення жителів країни, громадської думки (в тому числі і зарубіжної) до інститутів влади, що діють у конкретній державі, визнання їх правомірності [1, с. 11].

Історія появи ідей легітимності влади бере свій початок із найдавніших часів людської історії. Починаючи з доби античності, в обіг було введено такі поняття, як: «справедливість», «справедливий закон», «загальне благо», «законна влада», які пізніше будуть тлумачитись як невід'ємні складові поняття легітимності влади.

Так, античні мислителі (Геракліт, Протагор, Демокрит, Сократ, Платон, Аристотель та інші) зверталися до проблем побудови «ідеальної держави», тому акцентували увагу на взаємовідносинах влади та підлеглих. Вказували на те, що громадянами влада повинна сприйматися як справедливість, що практично досягає рівня ідеального, божественного начала. В той же час, прослідковуються погляди, які не втратили значення і для сьогодення. Підлеглі повинні виконувати накази не через страх покарання, а через свідому довіру до владного суб'єкта та повагу до нього [2, с. 205].

Питання легітимного панування у державі одним із перших в історії політичної та правової думки розглядав Сократ, яєй прагнув обґрунтувати раціональну, розумну природу моральних, політичних і правових явищ, вважаючи розумне, справедливе і законне тотожним. Більш детально про легітимність писав Платон у своїх політичних трактатах «Держава» та «Закони». Він відводив особливе місце закону у своїй концепції ідеальної держави. Його ідеальна держава – це справедливе, засноване на законах, правління кращих. «Я бачу близьку загибель тієї держави, – говорив Платон, – де закон не має сили і перебуває під чиєюсь владою» [3, с. 188].

Велику увагу розмежуванню законних (правильних) і незаконних (неправильних) форм правління приділяв Аристотель. Він, зокрема, зазначав, що там, де відсутня влада закону, немає і державного ладу. Закон має панувати над усім.

Термін «легітимний» зустрічається й у Стародавньому Римі в юридичному та політичному дискурсах. Зокрема, у трактатах Цицерона поняття «легітимний»

використовується для позначення відповідності встановленої влади закону в таких виразах, як «potestas legitima», «legitimum imperium» [4, с. 29].

У Середні віки складається розуміння легітимності як згоди зі звичаями, традиціями і встановленою поведінкою. Легітимність переважно трактувалася як право верховних посадових осіб діяти відповідно звичаям, але вже із середини XIV ст. починає вживатися як правомочність виборної влади.

В епоху Середньовіччя ідея верховенства права як регулятора суспільних відносин обґрунтовувалася тезою про божественне походження норм закону. Ідеї необхідності підпорядкування державної влади божественним законам обстоювали, зокрема, Аврелій Августин і Фома Аквінський. Справедливим вони вважали закон, що існує в силу волі Божої. Перед законом усі мають бути рівними як «раби Божі» [5, с. 38].

Свій внесок у розвиток теорії легітимності зробили представники Відродження – Н. Макіавеллі та Ж. Боден. Представник італійського Відродження Н. Макіавеллі пропонував звільнити політику від моралі. Він пов'язував її з реалізацією владних інтересів політичних суб'єктів, ототожнюючи її з технологією захоплення та утримання влади. Француз Ж. Боден, вважав, що легітимне правління – це правління, яке функціонує на основі законів, які в свою чергу, є вольовими актами суверена, а суверенна держава – це законницька держава [6, с. 55].

Новий етап у розвитку ідеї легітимності державної влади започаткували мислителі Нового часу – Г.Гроцій, Б.Спіноза, Т.Гоббс, Дж.Локк, Ш.-Л.Монтеск'є, які були виразниками інтересів буржуазії. Так, родоначальник школи природного права Г.Гроцій визначав державу як «досконалий союз вільних людей, укладений заради дотримання права і загальної користі». Ознакою держави є верховна влада, сутність якої складається, за Г.Гроцієм, у тім, що це – «влада, дії якої не підлеглі іншій владі і не можуть бути скасовані чужою владою за її розсудом». Під верховною владою він мав на увазі суверенну владу. Загальним носієм верховної влади (тобто суверенітету) є держава в цілому як «досконалий союз», носієм же влади зокрема може бути одна чи кілька осіб, «відповідно законам і вдачам того чи іншого народу» [7, с. 117].

Важливим відкриттям доби Нового часу, яке безпосередньо стосується ідеї легітимності, була теза Т.Гоббса про те, що джерелом суверенної влади є народ. Незважаючи на те, що Т.Гоббс був прихильником абсолютної монархії, на його думку, легітимною може вважатися не будь-яка влада, що реалізується на основі сили, а лише та, джерелом якої є справедливо призначена інстанція. Тобто легітимність – це результат суспільного договору. Одного разу отримавши владні повноваження, монарх автоматично набуває легітимності та зберігає її протягом усього періоду правління. Отже, для англійського філософа легітимність важливою є лише на етапі набуття правителем владних повноважень, але не в процесі їх здійснення [8, с. 53].

Вчення Дж.Локка, Ш.Монтеск'є та Ж.-Ж.Руссо безпосередньо пов'язані з питанням легітимності державної влади, оскільки ключовою тезою їхньої доктрини стала ідея про те, що державний суверенітет не може бути абсолютним і тому потребує як внутрішнього, так і зовнішнього обмеження.

Дж.Локк, зокрема, вбачав у законі першу державотворчу ознаку. Його основне твердження, що державне правління повинно не лише ґрунтуватися на законі, а й обмежуватись ним, закон є обов'язковим для всіх. і що законом є не будь-який припис держави, а лише той її акт, який визнається громадянами, тобто є легітимним.

Таким чином, давньогрецька та давньоримська політико-правова думка визначила цілий ряд характерних ознак публічної влади, які у своїй сукупності характеризують нині поняття легітимності, однак мислителі Стародавнього світу та Середньовіччя не порушували питання про якість законів, їх відповідність вимогам гуманізму і справедливості. Значний внесок у розвиток ідей легітимності влади зробили мислителі

Нового часу. Їх ідеї були сформульовані як принципи обмеження абсолютної влади, а в подальшому вони стали конституційно-правовими принципами легітимності.

Список використаних джерел

1. Пархоменко-Куцевіл О. Принцип легітимності в системі управління персоналом державної служби України / О. Пархоменко-Куцевіл // Публічне управління: теорія та практика. – 2014. – Вип. 3. – С. 10-14.
2. Юськів Н.В. Легітимність державної влади: етимологічні та семантичні виміри / Н.В. Юськів // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2012. – Випуск 8. – С.204-207.
3. Платон. Законы // Сочинения: В 3-х т. – М., 1972. – Т. 3. – С. 188-189.
4. Цокур Є. Г. Джерела легітимності політичної влади в контексті взаємодії держави та громадянського суспільства : дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 / Є. Г. Цокур; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2012. – 389 с.
5. Ковальчук В. Б. Вчення Томи Аквінського про владу та закон/ В.Б. Ковальчук // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип.28. – К.: Ін-т держави і права НАН України / голова редкол. Ю. С. Шемшученко, 2005. – С. 33-41.
6. Ковальчук В. Б. До питання про державний суверенітет та легітимність державної влади в політико-правовій концепції Ніколло Макіавеллі та Жана Бодена / В. Б. Ковальчук // Держава і право: збірник наукових праць. – Вип. 35. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2007. – С. 49-56.
7. Демиденко Г. Г. Історія вчень про право і державу. Навчальний посібник /Г.Г. Демиденко. – Харків: Консум, 2004. – 432 с.
8. Ковальчук В.Б. Легітимність державної влади: теоретико-правові аспекти : дис ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 /В. Б. Ковальчук . – Харків : Б. в., 2011. – 447 с.

Козинець Олена Гаврилівна – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, Чернігівський національний технологічний університет (вул.Шевченка, 95, Чернігів, 14027, Україна).

Kozynets Olena – the Candidate of Historical Science, the Associate Professor, the Head of Theory and History of State and Law, Constitutional Law Department, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14027 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: elena_8067@ukr.net

Толкач Анжеліка Миколаївна – старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, Чернігівський національний технологічний університет (вул.Шевченка, 95, Чернігів, 14027, Україна).

Tolkach Anzhelika - Senior Lecturer of Theory and History of State and Law, Constitutional Law Department, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14027 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: angelam0044@gmail.com

Веремієнко Світлана Вікторівна - старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, Чернігівський національний технологічний університет (вул.Шевченка, 95, Чернігів, 14027, Україна).

Veremiyenko Svitlana – Senior Lecturer of Theory and History of State and Law, Constitutional Law Department, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14027 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: svetlanavsv8537@gmail.com